

Önvarsayım, Belirsizlik Barındırır mı?

Does Presupposition Involve Amiguity

Seçil Hirik

Doç. Dr., Samsun Üniversitesi

İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Samsun / Türkiye

e-posta secilhirik@gmail.com

orcid 0000-0002-2698-9350

doi 10.54316/dilarastirmalari.1450967

Atıf

Citation

Hirik, Seçil (2024).
Önvarsayım, Belirsizlik
Barındırır mı? . *Dil
Araştırmaları*, 35: 87-107.

Başvuru

Submitted

11.03.2024

Revizyon

Revised

04.06.2024

Kabul

Accepted

03.07.2024

Çevrimiçi Yayın

Published Online

11.10.2024

Bu makale en az iki hakem tarafından incelenmiş ve makalede intihal bulunmadığı teyit edilmiştir.

This article has been reviewed by at least two referees and confirmed to be free of plagiarism.

ÖZ

İletişimin temel nesnesi olan bilgi, onu kullanan öznenin ona hangi açılardan baktığına, hangi koşullara göre değerlendirildiğine göre değer alır. Birden fazla ölçütü olan bilgi, yalnızca felsefeciler arasında değil aynı zamanda dilbilimciler arasında da tartışmalı olgulardandır. Bilginin temel nitelikleri arasında doğruluğu ve kesinliği meseleleri gelmektedir. Bilginin doğruluğu, özne ve nesne arasındaki örtüşme ile ele alınır. Bilgiyi doğru yapan ilkeler, doğruluk koşulları ile sunulurken çalışmalarda öznenin nesnesine uygunluğu ya da gösterenin gösterilenle örtüşmesi sıralanabilir. Gönderim yapılan unsurun karşılığının dış dünyada olup olmaması doğru bilgi-yanlış bilgi ikilemini ortaya çıkarmaktadır. Bilginin doğruluk koşulları kadar etkili olan diğer bir olgu da kesinliği meselesidir. Kesin bilgi, doğru bilgiden bahsi edilen olay/durumun gerçekleşmiş/tamamlanmış olup olmaması bakımından ayrılmaktadır. Kesin bilgi, dilsel çerçevede farklı görünümde kendini belli eder. Bunlardan biri de önvarsayımlardır. Önvarsayım, konuşurun muhatabının bildiğini varsaydığı ön kabulleri içeren kesinlik göstergeleridir.

Anahtar Kelimeler: Bilgi, Doğruluk, Kesinlik, Önvarsayım, Belirsizlik, Türkçe .

ABSTRACT

Information, which is the primary object of communication, is valued according to how the subject who uses it views it and the conditions according to which it is evaluated. Information, which has more than one criterion, is a controversial phenomenon among philosophers and linguists. Among the essential qualities of information are the issues of its accuracy and certainty. The accuracy of information is handled with the correspondence between subject and object. The principles that make information

correct can be listed as the subject's conformity to its object or the overlap of the signifier with the signified. Whether or not the element referred to has a counterpart in the outside world reveals the duality of proper information and false information. Another phenomenon that is as effective as the truth conditions of information is the issue of its certainty. Certain information differs from accurate information regarding whether the event/situation mentioned has been realized/completed. Certain information manifests itself in different forms in the linguistic framework. One of these is presuppositions. Presuppositions are certainty markers that contain presuppositions that the speaker assumes that the hearer knows.

This study discusses the uncertainty markers embedded in presuppositions that are thought to mark certainty. In this case, the uncertainty is encoded by morphological, lexical, syntactic, and inferential/semantic markers that add uncertainty to the utterance. The Turkish words that constitute the study's sample are discussed by giving propositional value and considering philosophical foundations. Thus, it is claimed that the ambiguities built into the presupposition can be eliminated through contextual interpretation.

Keywords: Information, truth, certainty, presupposition, ambiguity, Turkish.

EXTENDED ABSTRACT

Introduction

The concept of “information”, which is an output of the process of human learning, asking, questioning and communicating, has been the object of study of different disciplines. The concept of information, its accuracy and certainty, which is addressed in a wide framework from sociology to linguistics and philosophy, is discussed in the context of the concept in question. Accuracy and certainty among the basic qualities of information include the correspondence of the referring element in the proposition in which information is assumed with the external world. Although they are considered as intertwined concepts, presupposition is one of the phenomena that have the quality of truth and certainty. The presuppositions in the proposition, which contain presuppositions that the speaker assumes that the interlocutor already knows, are interpreted as certain information between the parties to the communication. In the utterance, there may be indicators of imprecision, in other words, indicators of uncertainty that contradict the presuppositions in question. The indicators of uncertainty, which are sometimes clearly visible in the surface structure and sometimes reached through semantic analysis in the deep structure, can be reduced to different categories.

Research Purpose

One of the concepts that shows the accuracy and certainty of the information, which means the coincidence of the referenced world and the referenced element, is presupposition. In the context of this study, some markers embedded in the utterance that affect the certainty of presuppositions are analysed. The aim of this analysis is to try to interpret the markers of imprecision in Turkish by categorising them into different grammatical and semantic categories. Therefore, rather than reaching definite conclusions, the main objective of this study is to make an evaluation and analysis by making use of the thought structure of philosophy and the foundations of linguistics.

Methodology and Scope

This study does not aim to put forward definitive judgements, but it aims to evaluate and interpret the signifiers that affect the certainty of information, in other words, that make the information in the proposition uncertain, by drawing on the perspectives of philosophers such as Frege, Russell and Wittgenstein and by making use of the foundations of linguistics. Although Sperber and Wilson (1981), Green (1987), Levinson (2003) and Hirik (2023) are used for the concept and categories of presupposition, since the main subject of the study is not the categories of presupposition, only the discussions of the researchers on the concept in question are taken into consideration. Therefore, qualitative research methods were applied in the study, in which possible sentences based on the Turkish sample were produced and the uncertainty situations showing the imprecision of the words expressing presupposition were discussed.

Finding and Results

Indicators of uncertainty, which mark imprecision in presuppositional utterances and can also be called imprecision breakers, can be categorised at morphological, lexical, syntactic, inferential/semantic level. Indicators of morphological ambiguity can be listed in terms of who/what the possessive suffix refers to or the temporal ambiguity of the suffix *-sA*. The plural suffixes *-lAr* and *-gil*, some verb suffixes (such as *-mA*, *-ken*) are morphological indicators of morphological ambiguity.

At the lexical level, noun phrases (e.g. *arkadaşımın çocuğu>hangi çocuk?*) or verbs with reversed semantics such as *git-*, *dön-*, *gel-*; prepositions/nouns such as *kimi*, *bazı*, *birçok*; determiners such as *yine*, *daha*, *önce*, *tekrardan*, etc.; verbs such as *başar-*, *becer-*, *anla-* are elements that turn certainty into uncertainty in words with certainty in presupposition.

Prepositional phrases such as *ne zamandan beri*, *kaç günden beri* are among the indicators that neutralise the certainty in the presupposition by expressing uncertainty at the syntactic level. In addition, prepositional phrases that mark the element to which they refer syntactically incorrectly/incompletely in the phrase to which they are attached also cause ambiguity (e.g. *kırmızı kalem ve silgiler/kırmızı kalem ve kırmızı silgiler*; *Genç, kadının yanına gitti*; *Genç kadının yanına gitti*).

Finally, some words or phrases that show ambiguity at inferential/semantic level can only be analysed through contextual interpretation. Therefore, their appearance in the surface structure encodes ambiguity. In examples such as *Annem evi toparladı*; *Babam Ankara'dan döndü.*, the act of tidying up appears to be information provided by the speaker to inform the listener about the existence of a disorganised house. The verb *dön-*, on the other hand, requires having been somewhere before as an antecedent action. However, the absence of clues about the antecedents of the information reported as a result leads to an ambiguity contrary to the nature of the presupposition. Similarly, the polysemous structure of the verbs *bırak-*, *çık-*, *ayrıl-* leads to ambiguity in sentences where the context is not specified between the participants of the communication.

Markers, which have morphological, lexical, syntactic and inferential/semantic appearances, break the certainty in the presupposition and carry it to the dimension of uncertainty. The main criterion that can eliminate uncertainty is the conformity of the information in the proposition to the truth conditions and contextual overlap. In this study, the information presented in the philosophy of language, the accuracy of information, the certainty of information, the existence of presupposition as a type of certainty and the uncertainties in this presupposition are tried to be presented with a discussion style. As a result, some of the structural and semantic signifiers that mark the uncertainty in question are discussed. In the future stages of the study, a large corpus can be scanned to reach different types of markers.

0. Giriş

Çevre, insan tarafından anlamlandırılarak anlaşılır ve konuşur bu süreç içerisinde birbirine benzer veya farklılıklar taşıyan işaretleri, izleri, yolları takip ederek sorgulama işine girer. Her sorgulama, insanı nihayetinde belirli veya belirsiz/kesin veya kesin olmayan bilgiye götürür. Filozoflar arasında uzun yıllar süregelen bilginin ne olduğu ya da ne olması gerektiği sorunu edimbilim, metindilbilim, anlambilim gibi dilbilimsel yaklaşımlar içerisinde de kendine yer edinmiştir. Frege, Russell, Wittgenstein gibi mantıkçı yaklaşımı benimseyen isimlerle başlayan dil-dünya ve bilginin bu ikilikteki yeri, farklı disiplinlerde farklı bakış açılarıyla ele alınmıştır. Wittgenstein'in (1996) "Dilimin sınırları, dünyamın sınırlarıdır." (Hadot 2015: 36) önermesi insanın gördüğü, deneyimlediği her nesneyi sözüne yansıttığını ve bunun ötesininse doğru kabul edilemeyeceğini özetler niteliktedir.

Bu çalışma felsefi temelleri de elden bırakmamakla beraber tümel açıdan dilbilimsel bir kapsam içerisinde ele alınmaktadır. Buna göre dilin iletişim işlevi çerçevesinde bildirişme eyleminin sağlıklı yürütülebilmesi için sunuma çıkan bilginin doğruluk ilkeleri dâhilinde irdelenmesi gerekir. Felsefi yaklaşımla *özne* (süje) ve *nesne* (obje) arasındaki ilişki şeklinde özetlenebilecek bu bakış açısında insanoğlunun çevresini anlamlandırma isteği ve adlandırma ihtiyacı yatmaktadır. Algılama-bilme-anlamlandırma gibi temel davranışların sonucunda ortaya çıkan ürün ya da anlamlandırma çıktısı, bilgi şeklinde kendini gösterir. Bilginin ne olduğu kadar doğru bilginin ve kesin bilginin de ne olması gerektiği sorunu önem taşımaktadır. Bilginin doğruluğu meselesi, bilginin kesinliği meselesinden tamamen ayrılmaktadır. Bilginin kesinliğine ulaşmak için öncelikle bilginin doğruluğu, doğruluk değeri ve doğruluk koşulları üzerinde kısaca durmak yerinde olacaktır. Bir önermenin hakkında iddiada bulunduğu varlığın durumuna uygun olması durumuna yönelik kullanılan doğruluk kavramı için Anlı (2011: 72), bunun bilgi ve varlığın bağı ile ilgili olduğunu dile getirirken Çelebi (2016: 70), olgulara karşılık gelen ve doğruluk değeri verilebilen önermelerin anlamlı kabul edildiğini belirtir. Tümcenin doğruluk değerini bilmenin ön koşulu olarak doğruluk koşullarını bilmenin bir ölçüt olduğundan bahseden çalışmalarda, tümcenin gerçek dünyanın sunduklarıyla uyumlu olup olmamasıyla doğru orantılı olarak doğru ya da yanlış değerlerinden birisini yüklediğinden söz edilir. Ana dil konuşurları¹ bir tümcenin doğruluk koşullarını taşıyıp taşımadığı sezgisine sahiptir (Şener ve Şener 2019: 96-111).

Konuşurun dünya bilgisi, genel-geçer bilgiler, toplumsal gerçekler, geçmiş yaşantılar, kişisel deneyimler, eskicil bilgilerle örtüşen bilgi, belirli ölçütleri sağlayarak doğruluk sınamasından geçer. Öznenin nesnesine uygunluğu diğer bir deyişle bilginin doğruluğu, gönderim yapılan unsurun dış dünyada olması

¹ Ana dil konuşuru, bir önermenin doğru ya da yanlış olduğunu anlayabilecek/ayırt edebilecek sezgiye sahiptir. Bu durumu doğruluk koşullu anlam olarak adlandıran Heck (2007: 16-25), bir başka çalışmada Kemp'in örneğini kullanır: Eğer kar beyazsa 'Kar beyazdır.' önermesi doğrudur; 'Kar beyazdır.' önermesi karın beyaz olduğu gerçekliğine uygunsuzsa doğrudur (2002: 84-85)

durumunda gönderilen ve gönderenin uyumu meselesine indirgenebilir. Örneğin “Ahmet bizim okulda öğretmendir.” önermesi dış dünyada Ahmet diye birinin olması ve bu Ahmet’in gerçekten öğretmen olması koşullarının sağlanması durumunda doğru bir önerme kabul edilir. Ahmet’in varlığı, öğretmen olması ve belirtilen okulda öğretmen olması dış dünyada karşılığı olan ve sözce içerisinde ise izleri bulunan bilgi niteliği göstermektedir.

Bilginin doğruluğunun söz konusu olduğu durumlarda kesinlik olgusu da devreye girmektedir. Doğruluk, önermede yer alan bilginin gönderme yapılan unsurla örtüşmesi durumunu içerirken kesinlik konuşurun bilgiye yakınlığı ya da konumu ile ilgili durumları yansıtır. Kesinlik bilginin nesnellığı-öznelliği arasındaki mesafe ile ifade edilir. Konuşur nesnel, somut, sınanmış ve hatta deneysel bilgiye ne kadar yakınsa o denli kesin bilgiye yakın kabul edilir. Tıpkı doğruluk gibi gönderme yapılan dünya ile gerçek dünyanın uyuşması da kesin bilgi için söz konusudur. Konuşur kesin bilgiye yaklaştıkça gerçek dünya ile gönderimler dünyası keşişir ve böylece kesinlik durumu ortaya çıkar. Kesin bilgiden beklenen en temel ölçüt, bahsi edilen durum ya da olayın gerçekleşmiş/tamamlanmış olmasıdır. Gerçekleşmeyen/tamamlanmayan hiçbir eylem kesinlik dairesinde yer alamaz. Sunulan bir önermedeki bilgiye kesin denebilmesi için nesnellik olgusunun üst düzeyde olması ve gerçekleşmiş olması gerekir. “Ayşe yarın gelecek.” gibi bir tümcenin bilginin doğruluğu ve bilginin kesinliği ikilemindeki yeri nedir? Doğruluk değerleri açısından bakıldığında daha önceden gelme sözü veren Ayşe ile ilgili bu bilgi doğru bilgi dairesinde kabul edilebilirken henüz gelmemiş, geldiğine tanık olunmamış ve gelme eylemi gerçekleşmemiş Ayşe açısından bu bilgi kesinlik dışı kabul edilmelidir. Dolayısıyla doğru olan her bilgi kesin olmayabilir, kesin olan her bilgi de doğru olmak zorunda değildir. Bu da göstermektedir ki doğruluk ve kesinlik, bilgi kavramı özelinde birbirini her zaman bağlayan kavramlar değildir. Bilginin doğruluğu için temel ölçüt, verilen bilginin muhataptan ziyade dünya bilgisi ve deneyimlerle örtüşmesi; kesinlik içinse bahsi edilen durum ya da olayın tamamlanmış ya da bitmiş olmasıdır. Bilginin kesinliğinde aranan en temel özellik tamamlanmışlık/bitmişliğin arka planındaki gerçekleşmiş olma durumudur. Yağmurun yağması durumu üzerinden üç önermede bulunulduğunda ortaya çıkan sonuçlar şu şekilde değerlendirilebilir:

(4) *Yağmur yağdı.* (Geçmişe yönelik bir bilgilendirme)

(5) *Galiba yağmur yağmış.* (Yerlerin ıslak olması deliline dayanarak yapılan bir çıkarım)

(6) *Yağmur yağacak.* (Geleceğe yönelik bir tahmin)

Yukarıdaki önermelere bakılarak (4) numaralı tümcenin kesinlik, diğer ikisininse kesin dışılık taşıdığı görülebilir. Elbette kesinlik de kendi içerisinde dereceler taşıyan bir kategoridir. (5) numaralı tümcenin kesine yakınlığı ile (6) numaralı tümcenin kesinlik hiyerarşisindeki yeri birbirinden farklıdır. Kesinlik iç anlamında çeşitli delilleri kullanan ve sözceleyen bilgiye olan yakınlık durumuna göre olasılıkları barındırabilen bir dinamiğe sahiptir. Oysaki doğruluk koşullu anlamda, bir önerme ya doğrudur ya da yanlıştır. Aradaki belirsizlik durumları doğruluğu değil bilginin kesinliğini ilgilendiren bir meseledir.

Kesinlik, doğrulukta olduğu gibi bakış açılarını gerektirebilmektedir. Konuşur bakış açısı, dinleyici bakış açısı veya 3. kişi bakış açısı gibi ancak doğruluk için bu koşul olmazsa olmaz değildir. Bağlamdan ve farklı bakış açılarından beslenen doğruluk ve kesinlik kavramları, her sözcük içerisinde farklı işlevlere sahiptir. Metinde doğruluğun görünümü kesinliğin görünümünde hem içerik sunumu hem de kullanılan yapısal araçlar bakımından ayrılmaktadır. Metinsellik ölçütleri² arasında sayılan *niyet*, her ne kadar konuşurun metne yaklaşımını yansıtan bir kavram olsa da dinleyicinin niyeti de metne bakış açısını değiştirmektedir. Genel olarak bilgi verme-bilgi edinme-bilgi paylaşımı amacını taşıyan karşılıklı konuşma eyleminde (okura yönelik yazılan metinlerde) sürecin tarafları, üzerinde uzlaşılan veriyi işlemek istemektedir. Bu süreç tarafları bir süredir üzerinde görüş bildirdiğimiz doğru bilgi/kesin bilgi ayrımına sürükler. Doğru bilginin ve kesin bilginin önermedeki değerleri iletişim sürecine ve katılımcıların niyet ve ihtiyaçlarına göre şekillenmektedir. Çünkü bilginin söz konusu değerleri ancak ve ancak alıcıya sunulan metin içerisinde yer aldığı anda anlamlı olmaktadır. Sözün muhatabı ihtiyacı olan bilgiyi sözcük içerisinde alıp kullanacaktır. Doğru bilgi, kesinliğe göre üzerinde daha çok fikir birliğine varılma olasılığı yüksek olan gerçekleri içermektedir. Doğruluk gücünü genel gerçeklerden ve dış dünyadan alırken kesinliğin varlık sebebi tamamlanmışlık olgusu ve bağlamdır. Bağlam iletişim için son derece önemli bir kavramdır. Bunun sebebi de uzlaşımsal bilginin taraflar arasında aynı gösterileni kodlamasıdır.

1. Kesinlik ve Önavsayım

Doğruluğundan emin olunan, gerçekleşmişlik/tamamlanmışlık içeren, delile dayalılık taşıyan bilgiyi içeren kesinlik, belirsizlik ve bulanıklıkla uyumsuzdur. Doğruluk, değerini dış dünyadaki karşılığına göre belirlerken kesinlik, gücünü büyük oranda bağlamdan alır. Bu sebeptendir ki çokanlamlı ya da çok işlevli yapılar taşıyan sözcüklerin kesinlik hiyerarşisindeki yerini belirleyen ölçüt bağlam ve bakış açılarıdır. Doğruluğu içeren bir önerme çoğunlukla tek başına ele alınabilirken kesinliği yansıtan bir sözcük ancak içerisinde bulunduğu bağlamla değerlendirilebilir. Kesinliğin kesinlik dışılık ve belirsizlik/bulanıklıkla ilgisine değinmeden önce kesinliği gösteren unsurlar arasında yer alan anlambilimsel bir olgu olan ve bu çalışmanın kavram alanlarından birini oluşturan önavsayımdan bahsetmek yerinde olacaktır. Önavsayımlar³, sözcük içerisinde kesinliğinden şüphe duyulmayan ve konuşurun muhatabına ön bilgi verme ihtiyacı hissetmeden sunabileceği bilgiler taşır.

İletişimin temel amacı katılımcılar arasında anlaşmayı sağlamak ve mesajın doğru biçimde iletilmesini mümkün kılmaktır. Hiçbir katılımcı anlaşılmamak kaygısıyla iletişime başlamayı hedeflememektedir. Aksine iletilenlerin doğru, yerinde ve farklı anlamlara yer vermeyecek biçimde düzenlenmesine niyet etmektedir.

² Metinsellik ölçütleri için bk. (Beaugrande ve Dressler 1981).

³ Önavsayım kavramı ve kategorileri için bk. (Sperber ve Wilson 1981: 10); (Green 1987); (Levinson 2003); (Bozdoğan 2002); (Hirik 2023).

Doğruluk daha çok dışsal koşullarla ilgiliyken kesinlik önermenin iç dinamiğini bağlamaktadır. Sözcüde önermenin kesinliğini gösteren hem dil bilimsel hem de anlambilimsel yapılar vardır. Bu çalışmanın konusunu işin mekanik boyutunu oluşturan doğruluk koşullarından ziyade kesinlik olgusu oluşturmaktadır. Ancak söz konusu her kesinlik, içerisinde doğruluk koşullarını barındırmaktadır. Bu gerçekten uzaklaşmadan incelenen kesinlik parçacıkları arasında önvarsayımsal bilgiler de yer almaktadır. Önvarsayımlar, kesinliğin sözce içerisine gizlenmiş arka planlarıdır. Çalışmada, kesinliğin yüzey yapıdaki görünümüleri olan önvarsayımların bilgiyi ne derece yansıttıkları, kesinlik-belirsizlik skalasındaki konumları değerlendirilecektir. Öncelikle kesinlik-belirsizlik hiyerarşisindeki yerini anlayabilmek için önvarsayım olgusunun neyi barındırdığını tartışmak gerekmektedir.

Konuşur/yazar ve dinleyici/okur denilen iletişimin taraflarının iletmek istedikleri duygu ve düşünceleri, etkili ancak kısa yoldan sunmaya çalışmaları, konuşmanın/yazmanın akıcılığı ve sürdürülebilirliği için gerekli koşulları oluşturmaktadır. Metin üreticisinin karşısındakinin belirli bilgi düzeyine sahip olduğu varsayımında bulunması gerekmektedir. Bu amaçla önvarsayım denilen bilgi parçaları, sözce içerisine yerleştirilmektedir. Önvarsayımlar, muhatabın bildiği düşünülen ve üzerinde yeniden durulmayan bağlamsal bilgileri içermektedir. Konuşur, metin üretiminde önvarsayımsal bilgileri kullandıkça ortaya koyduğu metin daha net ve daha kısa olacaktır. Ancak bu kaygı bir yandan birtakım soruları beraberinde getirebilmekte ve sorunlar da doğurabilmektedir. Öncelikle şunların tartışılmasında fayda bulunmaktadır. Önvarsayımın tipik özelliklerinden biri içerisinde geçtiği önerme olumsuzlandığında da geçerliliğini koruyabilmesidir. Bu nitelik, önvarsayımların kesinlik taşıdığı şeklinde yorumlanabilir. Önvarsayımsal bilgiler birincil olarak konuşur açısından kesinlik taşıırken ikincil düzeyde dinleyici açısından aynı özelliğe sahiptir. Bu durum yalnızca bağlamların ortak olması hâlinde geçerli görünmektedir ki bu durum da doğruluk koşullarını hatırlatır. Yüklemcil ögenin bildirdiği yargı tersine döndüğünde yani diğer bir deyişle önerme olumsuzlandığında önvarsayımla sunulan bilgi, değişmez nitelik taşımaktadır. Ancak bu bilginin her koşulda doğru olup olmadığı düşünülmelidir. “Ali hasta.” ve “Ali hasta değil.” tümceleri arasındaki ortaklık Ali denilen canlı bir varlık üzerinedir. Önvarsayımsal kabul edilen nokta, Ali’nin hasta olup olmadığı ikilemi değil, “Ali”nin varlığıdır. Doğruluk koşulları düşünüldüğünde Ali diye birinin varlığının kesinlik taşıyabilmesi için hem konuşurun hem de dinleyicinin dünyasında Ali’nin olması ve söz konusu katılımcıların bahsini ettikleri Ali’nin aynı kişi olması gerekmektedir. Benzer şekilde “Ali öğretmen olmuş.” ve “Ali öğretmen olmamış.” tümcelerinde ön kabule sunulan bilgi Ali’nin varlığı olmakla birlikte doğruluk koşulları açısından Ali’nin öğretmen olma niteliklerine sahip olup olamayacağı tartışılabilir bir düzey arz etmektedir. Çünkü Ali, öğretmen olma yeterliliklerine sahiplik, yaş ölçütüne ve bedensel-zihinsel duruma uygunluk gibi koşulları yerine getirme özelliklerini bulundurması gerekmektedir. Dolayısıyla önermede sunulan önvarsayımsal bilgi ile birlikte çalışan diğer unsurların (hasta olması ya da öğretmen olması gibi) uyum içerisinde olması beklenmektedir. Önvarsayımlar, önerme olumsuzlandığında da geçerliliği korur ilkesini taşıırken

bir yandan ön koşul olarak yüklemcil ögede iletilen bilginin niteliğine bakılması gerekliliğini ortaya çıkarmaktadır. Bu durum, *su 100°C’de kaynar ancak deniz seviyesinde*, savını destekler niteliktedir.

Önvarsayımla ilgili önemli görüşlerden biri, sunulan bilginin kesinlik taşıdığı yargısıdır. Öncelikle kesinlik kendi içerisinde tartışılmasına ihtiyaç hissedilen bir olgudur. İletişimin tarafları arasında doğruluğundan ya da gerçekliğinden emin olunan her bilgi kesin bilgi midir? Duygu ve düşünceler de kesinlik dairesinde yer alabilir mi? Kesin olan bilgi, doğruluğu somut olarak kanıtlanmış, sınanmış bilgi midir? Önvarsayımlar, doğruluğundan emin olunan bilginin sınanmış karşılıkları mıdır ve derin yapının sınırlı şekilde yüzeye yansımış görünüşleri midir? Bir tümce aynı zamanda kesinlik ve belirsizliği yansıtabilir mi? “Bilgi” denen olgu ve ondan türemiş durumlarla ilgili bu gibi sorular çoğaltılabilir. Tüm bu soruların hem çıkış hem de varış noktası, bilginin kesinliğinin taraflar tarafından ne düzeyde bilinip bilinmediği üzerine dayanmaktadır. Önvarsayımlar ile kesinlik ve belirsizlik arasındaki ilişkinin belirlenebilmesi için öncelikle önvarsayımların kesinlik dairesinde yer alıp almadığının düşünülmesi gerekmektedir. Bu işleme önvarsayımsal içeriklerin yer aldığı sözcelerin değerlendirilmesiyle başlanabilir:

- (7) *Manav domatesleri tarttı.* (<Birileri domatesi tarttı.)
- (8) *Ali, çok çalıştığı için başarılı oldu.* (<Ali, çok çalıştı ve başarılı oldu.)
- (9) *Hırsız ne zaman yakalamışlar?* (<Hırsız yakalamışlar.)
- (10) *Ahmet, Ayşe’nin sınavda başarılı olduğunu biliyor.* (<Ayşe sınavda başarılı olmuş ve Ali bir şey biliyor.)
- (11) *Artık parfüm kullanmıyorum.* (<Eskiden parfüm kullanıyordum.)
- (12) *Seni yeniden görmek çok güzel.* (<Daha önce görüşmüştük.)

Yukarıda yer alan örneklerde konuşurun, muhatabının bildiğine emin olduğu ve yeniden ön bilgi verme ihtiyacı hissedilmeyen bilgi parçacıkları yer almaktadır. Örneğin (7) numaralı tümce aşağıdaki gibi bir bağlam içerisinde verilmek zorundadır. Aksi hâlde sözün muhatabı olan dinleyici, konuşurun hangi manavdan bahsettiği konusunda kesin bilgiye sahip olmadığından konuşma, dinleyici açısından anlamsız olacaktır.

(7’) A: *Bizim aşığı sokaktaki manavı biliyor musun?*

B: *Evet, biliyorum.*

A: *Akşam için yemek hazırlayacaktım. Ama domates lazım oldu Manava gittiğimde sağ olsun, manav (kendisi) domatesleri tarttı. Sağ olsun, her manav yapmıyor.*

Tüm önvarsayımsal bilgilerin katılımcılar arasında anlamlı olabilmesi için konuşur ve dinleyici arasındaki bağlamın ve dolayısıyla geçmiş yaşantıların, genel-geçer bilgilerin, deneyimlerin vs. ortak olması ön koşulu bulunmaktadır. Zaten sözceye yerleştirilmiş bir önvarsayım parçacığı ancak gerekli koşullar yerine getirildiğinde işler olmaktadır. Bu hâlde katılımcılar arasında geçerli olan

bu bilgiler, yine katılımcıların dünyası için kesinlik arz etmektedir. (8) numaralı tümcede yer alan kesin ve önvarsayımsal kabul edilen bilgi Ali'nin çok çalışmış ve bundan dolayı başarılı olmuş olmasıdır. (9) numaralı örnekte dinleyiciye sunulan bilgi, hırsızın yakalanmış olmasıdır. Bu, konuşurun delile dayalılığa dayanarak elde ettiği ve nihayetinde doğruluğundan emin olduğu, doğru bilgiyi içermektedir. Önvarsayım kategorilerinden leksik önvarsayım olarak adlandırılan ve içerisinde *ne, kim, nasıl, kaçta, ne zaman* gibi soru ifadelerini (N/K) barındıran türe örnek oluşturan bu sözce farklı şekillerde de sınanabilir. “Hırsız kim yakalamış?”, “Hırsız nerede yakalanmış?”, “Hırsız nasıl yakalanmış?” gibi farklı leksik bileşenlerle sunulan ve gerçek bilgi edinme amacını taşıyan bu varyasyonlar, bilginin iki boyutunu aynı anda taşımaya örnek gösterilebilir. Buna göre kesin bilgi, hırsız yakalanmış; belirsiz bilgi, hırsız kim, nerede, nasıl yakalamış? Tümcenin anlamsal yükünü taşıyan ve baş unsurun işaretlediği (*hırsız*) *yakalama* eylemi (/eylem öbeği) konuşurun muhatabına sunduğu önvarsayımsal kesin bilgi kısmı iken tümcede yardımcı unsur olarak görev yapan ama bir taraftan cevaplandığında tümcenin ana unsurlarından birini teşkil edecek olan hırsız yakalayan kişi, hırsızın yakalandığı yer ve hırsızın yakalanma şekli konuşurca bilinmediğinden dinleyiciye belirsizlik dairesinde sunulmaktadır. Önvarsayımsal bilginin gösterildiği alan bu örnekte belirsizlik alanı ile kesişmemektedir. Konuşur bu anlamda, kesinliği kesin olmayan bilgiden ayırmaktadır. (10) numaralı örnek yapısal önvarsayım (*başarılı olduğunu bil-*) olarak adlandırılan ve aynı zamanda içerisinde varoluşsal denilen *Ahmet* ve *Ayşe* kişilerinin varlığının ön kabulünü taşıyan bilgileri içermektedir. Bunun yanı sıra Ahmet'in X bilgisini bilmesi ve Ayşe'nin başarılı olması önvarsayımsal bilgi olarak sunulmaktadır. Bu bilgiler, konuşur ve dinleyici arasında tartışmasız kabul edilmektedir. Elbette tüm bu bilgilerin içerisinde sınavın hangi sınav, başarının hangi düzeyde olduğu ya da edinilen bilginin gerçek olup olmadığı (birinci elden delile dayalı/ duyumsal delile dayalı) gibi şüpheyi ihtiva eden durumlar bulunmaktadır. (11) ve (12) numaralı sözceler, çıkarımsal önvarsayımı örneklemektedir. Tümcelerde yer alan *kullanmamak* ve *görmek* eylemleri *artık* ve *yeniden* belirteçleri sayesinde tekrarlı görünüm arz etmektedir. Diğer bir deyişle eyleyenlerin söz konusu hareketi daha öncesinde de yaptıklarının ve (11) numaralı örnek için artık parfüm kullanmamanın, (12) numaralı örnek içinse karşılaşılan kişiyle bir kez daha karşılaşıldığının anlatımı söz konusudur. Sözün muhatabı olan dinleyici, belirteçler sayesinde bahsi geçen eylemlerin öncesinin de olduğu algısına sahip olmaktadır ancak tüm bu bilgiler derin yapısında belirsizlikleri de barındırmaktadır.

2. Önvarsayımın Kesinliğini Etkileyen Belirsizlikler

Önvarsayımların kesinlik olgusu içerisindeki yeri her ne kadar net gibi görünse de bir yönüyle tartışmaya da açıktır. *Kesinlik kırıcı*⁴ olarak adlandırılabilir olan bu durum önvarsayımsal ifadelerin içerisinde de kendini göstermektedir. Araştırmanın temel konusunu oluşturan bu tespit, farklı türdeki dil bilgisel işaretleyicilerin izi takip edilerek doğrulanmaya çalışılmıştır.

Hem doğruluk hem de kesinlik kavramı anlamsal ve bağlamsal belirsizlikleri bünyesinde taşımaya uygun değildir. Bir önerme içerisinde öznellikler, belirsizlikler eklendikçe yanlışlanır ya da kesin dışılık ifade eder. Daha önceki bölümde verilen “Ahmet bizim okulda öğretmendir.” tümcesi “Ahmet”, “Ahmet’in öğretmen olması” ve hatta “Ahmet’in konuşurun okulunda bir öğretmen olması” durumları açısından hem doğru hem de kesin bilgi taşıyabilir. Elbette bu durum Ahmet diye birinin var olması ve bu Ahmet’in bir öğretmen olması durumları için geçerliliğini korumaktadır. Aynı tümce “Sanırım Ahmet bizim okulda öğretmendir.” tümcesi için değişkenlik gösterir. Doğruluk koşulları açısından hâlâ doğruluk değerine sahip olabilecek olan bu önerme konuşur açısından emin olunmayan bir bilgiyi kodlaması ve olasılık barındırması bakımından kesinlik dışılık dairesinde değerlendirilir. Olasılığın varlığı arttıkça kesinlikten uzaklaşılır. Dil hem kesin olanı hem de kesin olmayan belirsizlikleri ifade etmekle yükümlüdür. Bu bakış açısı dil felsefesinde de kendini gösterir. Dil felsefesi içerisinde belirsizlik, daha çok anlaşılamayan ve karar verilemez olandır. Demir, belirsiz olanın *özdeşlik* ilkesine aykırı görünüm sunduğunu dile getirir. Mantıkta özdeşlik ilkesi bir şeyin *ya a veya b* olduğunu, bir şeyin aynı anda *hem a hem de b olamayacağını* söyler. Bu klasik *ya-ya da* mantığıdır ve dilin işleyişini açıklamakta açıkça yetersizdir. Çünkü dil söz konusu olduğunda bir şey hem a hem de b olabilir. Dolayısıyla dilin mantığı *hem-hem de* mantığıdır ve dil çelişkileri dışarıda bırakmaz, bilakis içerir (Demir 2007: 29). Bahsi edilen hem-hem de mantığı tümcenin derin yapısında saklı olan anlamları barındırır. Her dil kullanıcısı dili en tasarruflu hâliyle sarf etmeye çalıştığı için yüzey yapı söylenenlerin ötesini taşır. Aslında anlamlandırma denen süreç de tam da burada başlar. Anlamlandırma, iletişimin taraflarının yüzey yapıda görüneni ve görünmeyenini deneyimleri, geçmiş yaşantıları ile harmanlayıp akıl yürütme işleminden geçirdikten sonraki süreçtir. Ortaya çıkan ürün taraflar arasında ya kesinlik ya da belirsizlik taşır.

Pek çok çalışmada, özellikle kesinliğin karşıtı durumunda olan *belirsizliği* (ambiguity) sağlayan unsur dil bilgisel ve anlambilimsel işaretleyicilerdir. Söz konusu dil bilgisel işaretleyiciler bağımlı biçimbirimler (ekler ve ilgeçler) olabileceği gibi sözlüksel birimler de olabilir. Özellikle dil felsefecilerinin belirsizliği çokanamlılık, çok işlevlilikle ve eşselsilikle ilişkisi özelinde değerlendirdikleri görülür. Belirsizlik, Russell’a göre aynı gösterimle temsil edilen farklı sistemler arasındaki mümkün farkların alanına bağlı bir derecelendirme meselesidir. Bir sözcüğün belirttiği sadece tek bir nesne ve bir

⁴ *Kesinlik kırıcı* kavramı, bu çalışma için teklif edilmiş olup önermedeki kesinlik anlamını etkileyen, şüphe duyulmasını sağlayan ve anlamsal belirsizlik yaratan dil bilgisel unsurlar için kullanılmıştır. Bu durumu karşılamak üzere başka kavram önerilerinde de bulunulabilir.

önermeyi doğrulayacak sadece tek bir mümkün olgu yoktur ve bu da anlamın bir *bire-çok* bağıntı olması olgusuna gönderimde bulunur. Russell için bu durum, bütün dillerin az ya da çok belirsiz olduğunun kesin bir ifadesidir (2007: 160). Bu bakış açısına sahip araştırmacılardan olan Uçar, *bulanıklıkla*⁵ da karıştırılan belirsizliği dilsel bir birimin iki ya da daha fazla anlam taşımaya, şeklinde tanımlar. Yapıda ya da sözcükbirimde görünmesine bağlı olarak *yapısal belirsizlik* (structural ambiguity), *söz dizimsel belirsizlik* (syntactic ambiguity) ve *sözlüksel belirsizlik* (lexical ambiguity) gibi kategorilerinden bahsedebileceğini söyler (2009: 44). Aslan için belirsizlik doğal dillerde yaygın bir olgudur. Aslan, yazımsal düzeyde, sözcük düzeyinde, öbek düzeyinde, tümce düzeyinde ve sözlüksel belirsizlik olarak sınıflandırdığı belirsizlik kategorisi içerisinde sözlüksel belirsizliğin bir sözcüğün sözlükte bulunan farklı tanımları arasından geçerli olanını seçme problemi olduğunu belirtir (2017: 74). Hirst'un sözlüksel belirsizliği söz dizimsel ve anlambilimsel belirsizlik olarak ayırır ve bu kategorilerden anlambilimsel belirsizlik yukarıda bahsedilen çokanlamlılık ve eşseslilik kavramlarını içerir (1988: 74-75).⁶ Mystridou, sözlüksel bir belirsizlik türü olan çok işlevselliğin birçok dilde rastlanan bilgisellik ile yükümlülük kipliğinin aynı dil bilgisel araçlarla işaretlenmesi ve onun sonucu olan kiplik tümcelerinin anlam belirsizliğine sebep olan bir durumu ortaya çıkardığını belirtir (2015: 66). Papafragou, kiplik üzerine yaptığı çalışmasında, bilgi kipliğinin sözcenin doğruluk koşullarına katkıda bulunmadığını, aksine zorunluluk ve olasılık gibi durumlar içerdiğinden göreliliğe ve kesin dışılığa sebep olduğunu belirtir. Bununla birlikte bilgi kipliğinde sözcede yer alan ve konuşma arka planları denilen önvarsayımsal sunumlar, önemli bir yorumlayıcı özellik taşır. Diğer bir deyişle bilgisel arka planlar her zaman toplumda “bilinen” anlamında nesnel olarak anlaşılabilir ancak çoğu zaman konuşurun mevcut bilgi durumuyla sınırlıdır (2006: 1688-1690). Dolayısıyla kipsel işaretleyicilerin bulunduğu önermelerin öznellik gösterdiğini belirten Papafragou, kipliklerin önvarsayım parçacıklarının yer aldığı tüm önermelerde belirsizlik işaretleyicileri olarak görev yaptığını düşünür.

Tüm bu bahsi edilen belirsizlik kavramı ve etrafındaki anlamlar, kesinlik ve onun karşıtı olma yani kesin olmama durumunun bir neticesidir. O hâlde belirsizlik bir tür kesinlik dışılıktır. Kesin olmayana gösteren her şey belirsizdir denebilir. Dil

⁵ Bulanıklık için aynı zamanda *bağlamsal değişkenlik* (contextual variation) ve *anlambilimsel değişke* (allosemy) terimleri de kullanılmaktadır (Uçar 2009: 46). Aydın, çalışmasında belirsizlik terimi yerine tercih ettiği bulanıklık için iki kategoriden bahseder. Buna göre dilsel bir ifadenin sözlüksel/bağlamsal olarak birden çok anlam ihtimali taşımaya semantik bulanıklık ve sözdizimsel bulanıklık başlıkları altında ele alınır (2018: 132-133). İmrağ ve Toksöz Hozatlıoğlu ise olumlu ve olumsuz bulanıklık adı altında iki kavramdan bahseder. Buna göre doğal dillerde bir tümce, her zaman tamamen olumlu ya da tamamen olumsuz olamayabilir başka bir deyişle bir tümce, olumluluk veya olumsuzluk durumu çok net anlaşılabilir. Araştırmacı, “Çocuk uyumak üzereydi” gibi bir tümce ele alarak bu tür olumsuzluğu bulanık olumsuzluk olarak terimlendirmiştir. Yazar, *gibi* ve *üzere* edatlarının, *neredeyse*, *az kalsın*, *az daha* gibi bazı zarfların ve *sayı/-* eyleminin tümcelerde bulanık olumsuzluk oluşturduğunu ifade etmiştir. Bulanık sembolik gösterimde “Yağmur yağıyor.” tümcesi P0,98(x), “Yağmur yağacak gibi.” tümcesi ise P0,20(x) ile ifade edilebilir (2020: 72-76).

⁶ Söz dizimsel belirsizlikle ilgili daha fazla sınıflandırma için ayrıca bk. (Cruse 1986).

felsefesinin anlam sorununu iki bakış açısıyla ele aldığını söyleyen Bayraktar ve diğerleri, bunun zihinci ve göndergeci/davranışçılar olmak üzere iki ana ayrım içerisinde değerlendirilebildiğini söyler. Anlam konusu bir tarafta öznelliğin ön planda olduğu zihin kavramı etrafında ele alınırken diğer tarafta nesnellik veya kesinlik arayışının söz konusu olduğu gözlemlenebilir veya doğrulanabilir olan bilgi içerisinde yer alır (2017: 2648-2649). Öznelliğe yaklaştıkça belirsizliğin arttığı, uzaklaştıkça kesinliğe doğru gidildiği görülen önermelerin bahsi edilen zihinci/davranışçı ayrımında konumlandığı görülür. Zihinci yaklaşım yordama/çıkarım ile elde edilen bilgileri içerebilirken davranışçı yaklaşım önermede yer alan nesnel ip uçlarını kullanmayı tercih eder. Varoluşsal, yapısal ve olgusal ipuçları sözcük içerisinde serpiştirilmiş kesinlik göstericiler olarak iş görür. Konuşurun sözcük içerisinde iletildiği, kesinliğinden emin olduğu ve hatta muhatabının da bildiğini varsaydığı bu önvarsayımsal sunumlar, farklı dil bilimsel ve anlambilimsel unsurlar tarafından derin yapılarında belirsizlik ifade eder hâle getirilir. Bu belirsizliğe sebep olan, ancak yorumla çözümlenebilen ve bağlama göre çok boyutluluk (anlamsal-yapısal) taşıyan kesinlik kırıcılar söz konusudur. Birincil olarak kesinlik bildiren nitelikleri ile önvarsayımların, bu anlam alanını yok eden veya kesinlik dışılığa sürükleyen çeşitli unsurlar yer almaktadır. Bu unsurları morfolojik düzeyde, leksik düzeyde, sentaktik düzeyde ve çıkarımsal/anlambilimsel düzeyde belirsizlik taşıyan göstericiler şeklinde sınıflandırmaya tabi tutmak mümkündür.

2.1. Morfolojik Düzeyde Belirsizlik

Belirsizlik her ne kadar anlambilimsel bir kavram gibi görünse de sözcük içerisinde bu kavram alanını işaretleyen pek çok unsur olması muhtemeldir. Bunlardan biri olan ve yapısal belirsizliklerin başında gelen morfolojik belirsizlik, bağımlı biçimbirimlerin neyi, hangi varlığı, hangi olay ya da durumu işaret ettiğinin sözcük içerisinde net olarak belirtilmemesini anlatan bir kavramdır. Diğer bir deyişle gönderim yapılan unsurun öncülü (gönderim yapan unsur), metin içerisinde yer almamaktadır. Bundan kaynaklı olarak da gönderim yapan unsur ile gönderim yapılan unsur örtüşemediğinden belirsizlik ortaya çıkar. Örneğin aşağıda yer alan (13) numaralı örnekte iyelik ekinin hangi varlığa işaret ettiği ile ilgili olan sorunu, tümcenin her iki şekilde yorumlanmasını sağlar: a. *Senin kitabını bana verdi.* b. *Onun kitabını bana verdi.* Konuşur açısından kesinliğinden emin olunan bilgi, kendisine verilen bir kitabın varlığıdır. Sözcük esnasında muhatabın verilen kitap hakkında bilgisi olduğu önvarsayımı söz konusudur. Ancak bununla birlikte muhatap, konuşura verilen kitabın kime ait olduğu bilgisi noktasında belirsizlik yaşar. Bu kararsızlığı sağlayan sözcük içerisinde ek diziliminin kitabın “sen” kişisine ve “o” kişisine ait olması durumunda da aynı olmasıdır. (14)’te ise ilk örnekten farklı bir durum söz konusudur. Dışarı çıkmanın koşulu olarak sunulan yağmurun yağmama durumu, konuşma anı için belirsizlik taşır. Önvarsayımsal olarak dışarı çıkma durumunun yağmurun yağmasına bağlı olması bilgisi kesinlik taşırken konuşma anı için yağmurun yağıp yağmadığı kesinlik dışı görünmektedir. Bunu tümcede kodlayan gösterici -sA ekidir. Ekin doğası ileriye dönük planların, kesinleşmemiş durum ve olayların, isteklerin işaretlenmesini sağladığı için dolayısıyla da kesinden uzak bilginin varlığı doğal bir sonuçtur.

(13) *Kitabını bana verdi.*

a. *<Senin kitabını bana verdi.*

b. *<Onun kitabını bana verdi.*

(14) *Yağmur yağmazsa dışarı çıkabiliriz.*

Aşağıdaki (15) numaralı örnekteki Ayşe denen kişiye ve muhtemelen onun çevresine gönderimde bulunan *-ler* eki, belirsizlik unsuru olarak görünür. Muhatabının “Ayşe” denen kişiyi bildiği varsayımından hareketle sözünü kuran konuşur, çokluk eki ile kime işaret ettiğini tümcede açıkça belirtmez. Kesinliğin içerisinde saklı olan bu belirsizlik Ayşe ve diğerleri ile kastedilenin kim ya da kimler olduğuna yöneliktir. Elbette aynı durum, aynı işleve sahip *-gil* eki için de geçerlidir. Konuşurun bildiği, muhatabının da bildiğini varsaydığı “Ayşe ve X’ler” bilgisi, aslında kesinlik dışı olan bilgiye gönderimde bulunmaktadır. Kesin bilgi olarak konuşurun kabul ettiği, ön kabulde Ayşe diye birinin varlığının taraflar arasında tartışılmadığı aynı sözce içerisinde belirsizlik de işaretlenmektedir.

(15) *Ayşeler/Ayşegil bize gelecekti.*

Leksik önvarsayım kategorisi içerisinde yer alan eylemsi ekli yapılar, morfolojik kategori içerisinde değerlendirilebilir. Ancak eylemsi ekinin eklendiği eylemin gerçekleşmekte veya gerçekleşmiş/tamamlanmış olması ön koşulu vardır. Önvarsayımın gerektirmesi yan tümcede yer alan olay ya da durumun bitmişliğine yöneliktir. Aşağıdaki tümceler, farklı önvarsayım kategorilerini barındırmaktadır. Varoluşsal ve olgusal önvarsayımın da yer aldığı örnekler, eylemsi ekleriyle işaretlenen leksik önvarsayımı da göstermektedir. Ancak önvarsayım parçası içerisinde kalan yurt dışında okuma ve okula doğru yürüme eylemlerinin belirsizliği zamansal boyuttadır. Yani söz konusu okuma ve yürüme eylemlerinin hangi zaman diliminde (konuşma anı ya da geçmiş zaman gibi) ve ne kadar (ne kadar süre zarfında) gerçekleştiği kısımla ilgili bilgisel belirsizlik vardır.

(16) *Ali'nin yurt dışında okumasına seviniyorum.*

(17) *Kızımı okula doğru yürürken izledim.*

2.2. Leksik Düzeyde Belirsizlik

Sözceleyenin tasarrufunda olan sözcük seçimleri, konuşurun deneyimlerine, geçmiş yaşantılarına, karşısındaki ile olan iletişim şekline ve yine dinleyicinin neyi, ne kadar bildiği bilgisine göre gerçekleşmektedir. Bu seçim, kimi zaman bilinçli olabildiği gibi bilinçsiz, anlık veya gelişigüzel de olabilmektedir. Elbette iletişim esnasında dil kullanıcılarının muhatabına her bilgiyi tek tek açıklaması, en baştan tekrar etmesi ya da geçmişe dönerek hatırlatmalarda bulunması mümkün değildir. Zaten bu kaygının varlığı ön kabulleri ve önvarsayım denen olguyu ortaya çıkarmıştır. Önvarsayımsal tercihlerle beraber kesinliğinden emin olduğunu düşündüğü bilgiyi muhatabı ile paylaşan veya muhatabının o bilgiye sahip olduğu noktada şüphesi bulunmayan konuşur, her seferinde yargı, duygu ve düşünce bildiren tümce sunumlarında bahsi geçen bu kaygı ile hareket eder.

Ancak bu davranış esnasında atladığı, göz ardı ettiği veya fark edemediği kimi kesin dışı bilgiler de önvarsayım parçalarının arasında yer alır. Bu parçalar içerisinde sıkça karşılaşılan bir kategori de leksik belirsizliktir. Adlarla, önadlar, adlarla, belirteçlerle ve özellikle de eylemlerle yansıtılan bu belirsizlik neredeyse her sözce içerisinde konumlanmış durumdadır.

Konuşurun açık ve net olma niyetiyle kurduğu tümceler, içerisinde konuşurundan bağımsız belirsizlik ve bulanıklıklar taşıyabilir. Önvarsayımların içerisinde gizli olan belirsizlik göstericilerinin arasında adlar gelir. Aşağıdaki (18) numaralı tümcede varoluşsal önvarsayım kategorisi içerisinde değerlendirilen “arkadaş” ve “arkadaşın çocuğu” sözcükleri iki farklı kişinin varlığına işaret eder. Bu kişiler konuşur ve muhatabı arasında bilinen, duyulan diğer bir deyişle delile dayalı varlıkları gösterir. Dolayısıyla bunların kim olduğu veya arkadaşın hangi arkadaşın kastedildiği üzerinde tekrar bir bilgi geçişi olmaz. Ancak bununla birlikte iletişim taraflarınca bilinen arkadaş ve onun çocuğu bilgisi kesinlik taşıyor gibi görünse de bahsi geçen çocuğun, bu arkadaşın birden fazla çocuğu olması durumunda hangi çocuğu olduğu ile ilgili eksik bir bilgiyi yansıtır. (19)’da Ayşe’nin çarşıya gittiği bilgisini sunan konuşur, Ayşe’nin onun öncesinde nerede bulunduğu ile ilgili belirsizlik yaratır. Benzer şekilde (20)’de de önvarsayımda sunulan Adana bilgisi, Adana öncesinde nerede bulunduğu sorusunu ortaya çıkarır. Tüm bu örneklerde hem adların hem de gerektirme içeren *git-* ve *dön-* eylemlerinin işaretlediği önvarsayımsal kesinlik bildiren sözcükler, derin yapıda dolaylı olarak belirsizlik de gösterir.

(18) *Arkadaşımın çocuğu var.*

(19) *Ayşe çarşıya gitti. <Neredeydi?*

(20) *Ali iki gün önce Adana’ya döndü.*

Önadların adlardan önce gelerek onları çeşitli bakımlardan sınırlama, anlam kümelerini daraltma işlevlerine koşut olarak görülebilecek belirsizlik işaretleyen *kimi*, *bazı*, *birçok* gibi sözcükler önüne geldikleri adın kesinlikten uzak bir görünüm sergilemesine sebep olmaktadır. Aşağıda yer alan tüm örnekler kesin bilginin içine gizlenmiş, net olmayan veriler sunmaktadır. Bu gibi göstericiler, bir taraftan kesinlik yorumuna sebep olurken diğer taraftan işaret edilen varlık grubunun dışında kalanların belirsizliğini de yansıtır. (21) numaralı tümcede insanların üzdüğü bilgisi içerisinde hangi insanların üzdüğünün belirsizliği yerleşmiştir. (22)’de ise bazı günler ders çalışırken bazı günler bu eylemi yapmak istemeyen bir konuşurun sözcesi içerisinde belirsizlik, *bazı* sözcüğü ile sunulmuştur. Bazı günler ile neyin kastedildiği belli değildir. Belirsizlik bildiren sözcükler, konuşurun ürettiği bildirim tümcesi ile amacının düzeylerini ve şeklini göstermesi bakımından ele alınmalıdır. Her metin, metindilbilimsel yaklaşım içerisinde de yer alan *niyet* ilkesine uygun olarak üretilir. Dolayısıyla sözceleyeninin ürettiği metinde öncelik veya önem verdiği bilgi neyse diğer bilgilerden daha nettir ve anlam sınırları daha keskindir. Alanyazında belgisiz önad olarak geçen bu gibi sözcükler, önvarsayım bilgisinin alt anlam kümesi

içerisinde yer alan, kesinlikten uzak ve olasılıklar barındıran anlam alanına işaret etme işleviyle seçimlik unsur olarak görev yapmaktadır.

(21) *Kimi insanlar beni üzüyor.*

(22) *Bazı günler ders çalışmayı tercih etmiyorum.*

Leksik düzeyde belirsizlik işaretleyen göstericiler arasında yer alan belirteçler, özellikle durum ve tekrar bildiren sözcüklerle kendini göstermektedir. *Yine, daha önce, geri, tekrar(dan), bir daha* gibi sözcük ve söz öbeği biçiminde kurulmuş yapılar, önvarsayımsal olarak yüklemcil ögede yer alan olay ve durumun gerçekleşmiş/tamamlanmış olma durumuna dair kesin bilgi sunsa da derin yapıda söz konusu olay ya da durumun öncesi hakkında zihinde belirsizlik yaratmaktadır. (23)-(25)'teki tümceler sırasıyla *Daha önce de bekletmiştin, Ali zaten daha önce de okula gidiyordu, Daha önce de yaramazlık yapmıştı* şeklinde gerektirmeler içerir. Yüklemcil ögenin sunduğu gerçekleşmişlik bilgisi, söz konusu eylemin evvelinin olup olmadığı, eylemin sunduğu anlamdan çıkarılan bir bilgi olmakla beraber, ne kadar tekrarlı olduğu noktasında da belirsizlikleri taşır. Önvarsayımda saklı olan bu bilgiler, aynı zamanda belirsizlik taşıyan belirteçlerle sözün muhatabının zihninde soru işareti bırakır.

(23) *Yine beni beklettin.*

(24) *Ali okula geri döndü.*

(25) *Bir daha yaramazlık yapmayacağını söyledi.*

Daha önceki bölümde belirtilen ve morfolojik düzeyde belirsizlik başlığı altında ele alınan eylemsi ekli sözcükler, yan tümcenin yüklemcil ögesini oluştururken anlamsal belirsizlik bu kez bu kısımda görülmektedir. Yüklemcil ögede yer alan eylemlerin *başar-, becer-, anla-, farkında ol-, başla-, bitir-* gibi sözcüklerden olması durumunda belirsizliğin odağı yan tümcenin gösterdiği eylemde olmasına rağmen bu yönlendirmeyi yapan unsur yüklemcil ögedeki eylemdir. Dolayısıyla önvarsayım içerisine yerleşmiş olan belirsizliği işaretleyen unsur bahsi geçen sözcüklerdir. Örneğin bir kişinin bir eylemi becerememiş olması için daha öncesinde denemiş olması gerekir. Bu, akıl yürütülerek çıkarılabilecek bir bilgidir. Bir eylemin becerilmesi, başarılı olunması ya da başarısız olunması için daha öncesinde denenmiş, çaba gösterilmiş olunması gibi ön koşullar vardır. Zaten eylemin belirsizlik taşıyan kısmı da burasıdır. Bir kişiye X işini yapmayı başardı/başaramadı diyebilmek, hareketin öncesinde başka bir eylemin gerçekleşmiş/tamamlanmış ve hatta tekrar edilmiş olmasını gerektirir. Bu tekrarın veya denemenin ne kadar süredir gerçekleştiği ve hatta söz konusu eylemin denenip denenmediği kesin dışı kabul edilebilir.

(26) *Ayşe yaprak sarması yapmayı beceremedi.*

(27) *Ayşe pilav yapmayı başaramadı.*

2.3. Sentaktik Düzeyde Belirsizlik

Sentaktik düzeyde görülen belirsizlikler, kimi zaman farklı yapıların (ör. leksik+leksik; morfolojik+leksik) birleşiminden meydana gelen öbekler

içerisinde sunulur. Aşağıda ad öbeği şeklinde görülen birleşikler, belirsiz bir zaman dilime gönderimde bulunmak için kullanılmıştır. Konuşurun yurt dışına gitme isteğinin kesinliği ve bu isteğin X zaman aralığından beri var olması birbiri ile aynı tümce içerisinde çelişkili bir görünüm arz eder. Önvarsayımsal bilgi ile sunulan kesin bilgi içerisine serpiştirilmiş belirsizlik göstericisi ile yine belirsizliği ifade eder hâle gelmiştir. Elbette söz konusu anlamları veren temel unsur *ne* ve *kaç* sözcükleridir ancak yanında yer alan ve zaman bildiren adlarla bir öbek oluşturduklarında zamansal belirsizliği işaret eder hâle gelirler. Aynı işlevi yerine getirecek biçimde *ne zamandan beri*, *kaç günden beri* gibi öbekler de belirtilen belirsizliği göstermek için kullanılabilir.

(28) *Ne zamandır yurt dışına gitmeyi istiyorum.*

(29) *Kaç gündür daha çok antrenman yapıyorum.*

Sentaktik bir belirsizlik türü de öbeklerin sınırlayıcı da denebilecek niteleyicilerinin neyi işaret ettiklerinin net olmaması ile ortaya çıkmaktadır. Bir ad ya da ad öbeğinin başına gelen niteleyicinin öbekteki hangi unsurları sınırladığı açıkça yazılmadığı zaman tümcede anlamsal boşluklar oluşur. (30) numaralı örnekte *kırmızı* önadının yalnızca kalem ya da hem kalem hem de silgiyi niteleyip nitelemediği anlaşılmamaktadır. *Kırmızı* sözcüğünün neyi gösterdiği belirsizlik taşımaktadır. Aynı durum (31) numaralı örnek için de geçerlidir. Tümcenin belirli unsurlarının eksikliğinden veya o tümce için noktalama hatasından kaynaklı durum, tümcenin farklı yorumlarına sebep olabilir. Bir tümcenin birden farklı şekillerde yorumlanabilmesi Grice'ın (1975: 47) iletişimde iş birliği için öne sürdüğü *tarz* (açıklık/duruluk) ilkesini ihlal ettiği anlamına gelmektedir. (30) numaralı tümce kalemin kırmızı olmasını net olarak işaretlerken aynı netlik silgi için geçerli değildir ve doğal olarak muhatabın zihninde *silgi de kırmızı mıdır* sorusu ortaya çıkacaktır. (31) numaralı tümce içinse iki farklı durum söz konusudur. Biri yazımda virgül kullanımının varlığından kaynaklı durum diğeri konuşma esnasında vurguya dikkat edilmediğinde oluşabilecek iki farklı yorumdur. *Kırmızı kalem ve silgilerin* varlığı ile *kadının yanına birinin gitme* durumları kesinlik taşısa da varoluşsal önvarsayımda sunulan bilginin sınırlarının açıkça çizilmemiş olması, anlamsal belirsizliğe beraberinde getirmiştir.

(30) *Kalem kutusunda kırmızı kalem ve silgiler vardı./ Kalem kutusunda kırmızı kalem ve (kırmızı) silgiler vardı.*

(31) *Genç kadının yanına gitti./ Genç, kadının yanına gitti.*

2.4. Çıkarımsal/Anlambilimsel Düzeyde Belirsizlik

Önvarsayımların en tipik özellikleri arasında gerektirme içeriğine sahip olması gelir. Bu içerik aynı zamanda sunulan bilginin sağlamasının da derin yapıda olduğu anlamını taşır. Bir kadının evli olduğu söylendiğinde bu durum bahsi edilen kadının “kocası”nın olduğu bilgisini içerir. Bunun aksi iddia edilemez ve bu bilgi *bir erkekle evli olan kadın* şeklinde düzeltilme gereği duyulmaz⁷. Zaten

⁷ Söz konusu “evlilik” özelindeki durum toplumsal normlara ve dinî inanışlara göre değişebilmektedir.

önvarsayımın doğasında bağlamdan beslenen sözcüde sözcük tasarrufuna gitme mantığı yer alır. Bu yaklaşımla değerlendirilebilecek ve gerektirme ilişkisi taşıyan sözcük ya da söz öbekleri belirtilen durum ya da olayın evvelinin olduğunu göstermesi bakımından dikkate değerdir. Gerektirme ilişkisi taşıyan olay/durumlar, *öncül olay/durum* ile *sonuç olay/durum* şeklinde iki aşamalı olarak gerçekleşir. Bu hareketi aşağıdaki gibi göstermek mümkündür.

X eylemi (olay ya da durum)

öncül olay ya da durum

sonuç olay ya da durum

Şekil 1. Gerektirim içeriği

Gerektirme içeren önvarsayımsal eylemler çıkarımsal yolla algılanan öncül olay ya da durumları yüzey yapıda bulundurmazlar. Bir yerden gelmek için önce gidilmesi, bir hediyein verilmesi için alınması, kalkmak için oturulması öncülleri gibi gerektirimler, sonuç olay/durumunun bildirimine kadar kesinlik taşımayabilir. (32)'de yer alan *toparlama* eylemi konuşurun dinleyiciye dağılmış bir evin varlığını bildirmek üzere sunduğu bir bilgi görünümüdür. Annenin evi toparlamış olması kesin bilgi olarak yer almış ancak buna karşın toparlama eylemi öncesinde evin dağılmış olduğuna dair bir bilgi sunuşu gerçekleşmemiştir. Konuşur, öncül eylemi dinleyicinin tahminine ve akıl yürütmesine bırakmıştır. Bu sebeptir ki geçmiş deneyimlerle sınanan arka plan bilgisi bu gibi tümceler için belirsizlik taşımaktadır. (33) ve (34)'teki *dön-* ve *yola çık-* eylemleri öncül eylem olarak sırasıyla daha önce bir yerde bulunmuş olmayı ve İstanbul'da olmamayı gerektirmektedir. Yüzey yapıda bulunmayan ancak çıkarımsal olarak önvarsayılan bu bilgiler, düşünülenenden daha farklı bir öncülle de yer değiştirme olasılığına sahiptir.

(32) *Annem evi toparladı.*

(33) *Babam Ankara'dan döndü.*

(34) *Abim İstanbul'a doğru yola çıktı.*

Leksikal belirsizlik içerisinde de değerlendirilebilecek olan *çokanlamlılık* olgusu yazım bakımından aynı olan ancak bağlamdan hareketle farklı anlamsal yorumlar taşıyan sözcükleri içermektedir. Çokanlamlılığa sebep olan durumlar, alanyazında farklı başlıklar altında ele alınsa da temelde bir sözcüğün birden fazla anlam alanını karşılayabilmesi şeklinde değerlendirilmektedir. Vardar'ın (2002: 62) bir gösterenin birden çok gösterilen belirtme özelliği olarak tanımladığı çokanlamlılığın yarattığı belirsizliğin *açıklaştırma* (disambiguation) denen dilsel işlemle ortadan kaldırılabileceğini İmer ve diğerleri söyler (2011: 11). Kahraman, söz konusu belirsizliğin sebebi olan çokanlamlılığın ve bununla birlikte "anlam daralması", "anlam genişlemesi", "anlam kayması" biçiminde görülen anlam değişmelerinin ancak bağlamda açıklığa kavuşturulabileceğini belirtir. Sesteşliğin gerçekleşmesi de bağlamı gerektirmektedir (Kahraman 2015: 13-16). Bağlamın

önem taşıdığı çokanlamlılık olgusu ve kavram alanının içeriği, çalışmanın temel müstakil konusu olmaktan ziyade bu durumun sebep olduğu anlamsal belirsizlik, aşağıdaki örnekler üzerinden tartışılacaktır.

(35) *Her şeye hayır demeyi bırak.*

(36) *Ali, sigarayı bıraktı.*

Yukarıdaki tümcelerde de görüldüğü gibi *hayır* sözcüğü ile *bırak-* eyleminin bağlamdan kopuk farklı şekillerde yorumlanabileceği anlaşılır. İyilik, karşılık beklemeden yapılan yardım gibi anlamlara gelen “hayır” ile evet sözcüğünün karşıtı olan “hayır” her iki anlama gelebilecek şekilde kullanılmış; aynı şekilde (36) numaralı tümcedeki *bırak-* eylemi, anlık elden bırakmayı mı yoksa sigara içme eylemini kalıcı olarak bitirmeyi mi kastediyor anlaşılmamaktadır. Elbette ki bu tümceler ancak bağlamsal değerle birlikte bir sözcüğe dönüşür ve böylece bahsi geçen belirsizlik ortadan kalkar. Söz konusu örnekler sırasıyla *söylenen bir X sözü (hayır deme işi)* ve *bırakılan X nesnesi/durumu (sigarayı bırakma eylemi)* düşünülerek önvaryimsal kesinlik bildirir ancak bu bildirim alt bileşeninde çokanlamlılıktan kaynaklanan bir belirsizliği de bünyesinde taşır.

Çokanlamlılık olgusunda önemli olan bağlamın sınırlarının net çizilmesi ve kullanılan sözcüğün anlam sınırlarının eşdizimlendiği diğer sözcükler tarafından sınırlandırılmasıdır. Bunlara dikkat edilmediği noktada belirsizlik başlar. Aşağıdaki sözcükler bu durumu örneklemek için yeterlidir.

(37) *Kardeşim eşinden ayrıldı.*

(38) *Daha fazla çıkamayacağım.*

Bir tümce içerisinde kullanılan bir sözcüğün sözlükte hangi anlama geldiğini belirleyen en temel ölçüt bağlamdır. (37) numaralı örnekte yer alan *ayrıl-* eylemi sözcüğe yer alan “eş” sözcüğü ile eşdizimlenmesi sebebiyle öncelikle boşanma durumunu düşündürmektedir. Ancak aynı sözcük sözcük içerisinde bir mekândan ya da bir kişinin yanından ayrılma, uzaklaşma gibi anlamlara gelecek şekilde de değerlendirilebilir. Kardeşin evli olması, konuşurun bir kardeşe sahip olması bilgileri, muhataba kesin bilgi olarak sunulurken *ayrıl-* eylemi ile neyin kastedildiğinin net olmaması anlamsal belirsizliğe sebebiyet vermiştir. Benzer durum bağlamı sınırlandırılmamış biçimde sunulabilecek (38) numaralı tümcenin yüklemcil ögesi olan *çık-* eylemi için de geçerlidir. Sözcüğe kastedilen *çıkma* eylemi, yüksek bir yere çıkma ile parasal olarak daha fazla meblağ ödeme durumunda olma gibi farklı anlamları barındıracak şekilde yorumlanabilir.

Çıkarımsal/anlambilimsel düzeyde belirsizlik bildirme durumu, leksik boyutla da ilişkilendirilebilir ancak leksikal belirsizlikten bağlamın birincil düzeyde önem taşıması ve ayırt edici olması bakımından ayrılmaktadır. Sözcüğün gönderimde bulunduğu anlam/kavram alanı çokanlamlılık olgusu için önemli bir ölçüttür. Bu çeşitlenme durumu, eğer bağlamsal ortaklık ve doğruluk koşulları açısından örtüşme yoksa sözün muhatabının zihninde belirsizlik yaratır. Önvaryimsal tümceler mutlaka gerektirimler içerir. Ancak tanık olunmamış veya bağlamsal ortaklık göstermeyen gerektirimlerde tümceden çıkarılabilecek anlam kesin gibi

görünse de daha önce zikredilen kesinlik kırıcılar devreye girerek kesinlik durumunun aksine dönmesine ve kesinlik dışılık ifade etmesine sebep olmaktadır.

3. Sonuç

Belirsizlikler tıpkı doğruluk ve kesinlik gibi konuşurun önermesinde öne sürdüğü bilginin bir boyutunu oluşturur. Ancak bu boyut doğruluğu değil kesinliği ilgilendirir. Anlamsal açıklık ve netlikten uzak sözcelerde çeşitli dilsel işaretleyicilerle kodlanan belirsizlik olgusu, bu çalışmanın kapsamı gereği önvarsayımsal ifadelerin içerisinde ele alınmıştır. Buna göre Türkçede önvarsayımsal önermeler içerisinde yerleştirilmiş ve çözümü derin yapıda görülen belirsizlik göstericileri morfolojik, leksikal, sentaktik ve çıkarımsal/anlambilimsel düzeyde incelenmiştir.

Morfolojik düzeyde belirsizlik iyelik ekinin, çokluk ekinin, eylemsilerin sırasıyla neyi, kimi/kimleri ve hangi zaman aralığını açık olarak işaretlediği durumlarda görülür.

Leksikal düzeyde belirsizlik; adların, önadların (*bazı, kimi, birçok* vs.), belirteç (*yine, tekrar* vs.) ve eylemlerin (*becer-, başar-* vs.) anlam alanlarının sınırları iyi çizilmediğinde ortaya çıkmaktadır.

Sentaktik düzeyde belirsizlik *ne zamandır, kaç gündür* gibi öbeklerde belirsizlik gösteren *ne, kaç* gibi soru sözcüklerinin zaman bildiren adlarla birleşmeleri, yüklemcil ögedeki eylemin önvarsayımsal olarak tamamlanmış olmasını işaretlemesine rağmen zamansal bağlamda belirsizliğine gönderimde bulunur. Aynı düzeyde önadların hangi varlığı nitelediği konumsal olarak açıkça yazılmadığında (*kırmızı kalem ve silgiler/kırmızı kalem ve kırmızı silgiler; Genç, kadının yanına gitti; Genç kadının yanına gitti.*) önvarsayımın içine yerleşik belirsizlikler görülür.

Çalışmada çıkarımsal/anlambilimsel düzeyde belirsizlik olarak değerlendirilen olgu ise bağlam ve çokanlamlılık gibi kavramlarla doğrudan ilgilidir. Buna göre birden fazla anlam alanına gönderimde bulunabilen *ayrıl-, çık-, hayır* gibi sözcükler ancak bağlamsal olarak çözümlenerek önvarsayımda sunulan bilgiyi belirsizlikten çıkararak hem doğruluk koşullarına uygun hem de kesinlik konumuna yerleştirir.

Morfolojik, leksikal, sentaktik ve çıkarımsal/anlambilimsel düzeyde görünimleri bulunan göstericiler, önvarsayım içerisinde yer alan kesinliği kırarak belirsizlik boyutuna taşır. Belirsizliği giderebilecek temel ölçüt, önermedeki bilginin doğruluk koşullarına uygunluğu ve bağlamsal örtüşmedir. Bu çalışmada dil felsefesi içerisinde sunulan bilgi, bilginin doğruluğu, bilginin kesinliği, bir kesin türü olarak önvarsayımın varlığı ve bu önvarsayım içerisinde yer alan belirsizlikler bir tartışma üslubu ile sunulmaya çalışılmıştır. Bunun sonucunda da söz konusu belirsizliği işaretleyen yapısal ve anlambilimsel düzeyde göstericilerin bir kısmı ele alınmıştır. Çalışmanın ilerleyen safhalarında geniş bir derlem taranarak farklı gösterici türlerine ulaşılması hedeflenebilir.

4. Kaynakça

- ANLI, Ömer Faik (2011). “Doğruluğun Uygunluk Kuramı ve Bilimsel Açıklama Modeli Bağlamında Pozitivizm ve Hempel”. *Kaygı Dergisi*, 17: 71-89.
- ASLAN, Özkan (2017). *Türkçe İçin Gözetimsiz Sözdizimsel Belirsizlik Giderme*. Doktora Tezi. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.
- AYDIN, Bünyamin (2018). “Sözdizimsel Bulanıklık Bağlamında Gramatik Çözümlemenin Niteliği Üzerine Bir İnceleme.” *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1/40: 122-146.
- BAYRAKTAR, İrem; BAYRAKTAR, Olcay; DURUKAN, Erhan (2017). “Dil Felsefesi ve Türkçe Öğretimi.” *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 6/4: 2639-2668.
- BEAUGRANDE, Robert de; DRESSLER, Wolfgang (1981). *Introduction to Text Linguistics*. New York: Longman Group Company.
- BOZDOĞAN, Nazik (2002). *Önvarsayım ve Türkçede Önvarsayım Tetkileyicileri*. Yüksek Lisans Tezi. Eskişehir: Osmangazi Üniversitesi.
- CRUSE, D. Alan (1986). *Lexical Semantics*. New York: Cambridge University Press.
- ÇELEBİ, Vedat (2016). “Çağdaş Mantıkçı Anlam Kuramında Dil-Dünya İlişkisi ve Metafizikîn Yadsınması”. *Kaygı Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi*, 26: 69-84.
- DEMİR, Gökhan Yavuz (2007). *Sosyal Bir Fenomen Olarak Dilin Belirsizliği*. Doktora Tezi. Bursa: Uludağ Üniversitesi.
- GREEN, Georgia M. (1987). *Pragmatics and Natural Language Understanding*. London: Lawrence Erlbaum Associates.
- GRICE, Herbert Paul (1975). “Syntax and Semantics 3: Speech Acts”. *Logic and Conversation* (Edt. Cole ve J. L. Morgan). New York: Academic Press, 41-58.
- HADOT, Pierre (2015). *Wittgenstein ve Dilin Sınırları*, (Çev. Murat Erşen). Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- HECK, Richard (2002). “Meaning and Truth-Conditions: A Reply to Kemp”, *The Philosophical Quarterly* (1950-), 52/206: 82-87.
- HECK, Richard (2007). “Meaning and Truth-conditions”. *Truth and Speech Acts: Studies in the Philosophy of Language*. (Edt. Dirk Greimann ve Geo Siegwart). London: Routledge, 349-376.
- HİRİK, Seçil (2023). “Türkçede Önvarsayım ve Önvarsayım Göstercileri”. *Korkut Ata Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 11: 91-116.
- HIRST, Graeme (1988). “Resolving Lexical Ambiguity Computational with Spreading Activation and Polaroid Words.” *Lexical Ambiguity Resolution: Perspectives from Psycholinguistics, Neuropsychology, and Artificial Intelligence*. (Edt. Steven L. Small vd.). San Mateo, CA: Morgan Kaufmann Publishers.
- İMER, Kamile; KOCAMAN, Ahmet; ÖZSOY, A. Sumru (2011). *Dilbilim Sözlüğü*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.
- İMRAĞ, Özge Sinem; Toksöz Hozatlıoğlu, Derya (2020). “Olumluluğun Biçimsel Dillerdeki Sembolik Gösteriminde Bulanık Mantık Yaklaşımı.” *Diyalog Sonderausgabe: Germanistik in der Türkei*, 85: 66-77.
- KAHRAMAN, Selçuk (2015). *Dilde Çok Anlamlılık ve Belirsizlik Anlayışı*. Yüksek Lisans Tezi. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi.
- LEVINSON, Stephen C. *Pragmatics* (2003). Cambridge: Cambridge University Press.
- MYSTRIDOU, Kyriaki (2015). *Türkiye Türkçesinde Bilgisellik Kipliği ve Kesinlik Dereceleri*. Yüksek Lisans Tezi. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.
- PAPAFRAGOU, Anna (2006). “Epistemic Modality and Truth Conditions.” *Lingua*, 116: 1688-1702.
- RUSSELL, Bertrand (2007). “Belirsizlik.” *Felsefe Arkivi Dergisi*, 31: 154-162.

- SPERBER, Dan; Wilson, Deidre (1981). "Cognition (in Pragmatics)". *Elsevier Sequoia S.A.*, Lausanne. Netherlands, 10, 281-286.
- ŞENER, Nilüfer; ŞENER, Serkan (2019). *Tümce Anlambilimi. Genel Dilbilim II*, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- UÇAR, Aygöl (2009). *Türkçe Eylemlerde Çokanlamlılık: Uygunluk Kuramı Çerçevesinde Bir Çözümleme*. Doktora Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi.
- VARDAR, Berke (2002). *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Multilingual Yayınları.
- WITTGENSTEIN, Ludwig (1996). *Tractatus Logico-Philosophicus*. (Çev. Oruç Aruoba). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.